

קידושין כג

משה שווערד

1. תוספות רא"ש על קידושין דף כג/א

שאני כסף הואיל וקני ליה בעל כרחיה. שאם נותן הכסף היה בא לקנות לעצמו עבד זה מאדוניו היה יכול לקנותו בעל כרחו הילכך גם עתה כשבא לקנותו לצורך העבד עצמו יכול לקנותו בכסף זה בע"כ של העבד, ואע"פ שלאדם אחר לא היה יכול לקנותו בע"כ של קונה משום דלגבי אדם אחר אין לו כח כלל לעשות לו שום דבר בכסף זה בע"כ:

2. ספר דבר יעקב

ח] אמר אביי לעולם שלא מדעתו ושאני כסף הואיל וקני ליה בעל כרחיה מקני ליה בעל כרחיה 1 – בפשטות הכוונה כשם שיכול להכניס עבד לעבדות בעל כרחו כך יכול להוציא, וכך לומדים הר"ן [ד"ה ובכסף] והרשב"א, אלא דבסברא צ"ב מה הדמיון. ג] התורא"ש והריטב"א [ד"ה מקני] והרש"ש מפרשים כיון שהאחרים יכולים לקנות העבד לעצמם בכסף [וזה הפשט שיכולים לקנותו בעל כרחו של עבד] ה"נ יכולים לקנותו ולהכניסו לרשות עצמו דהיינו לשחררו.

הרשב"א מקשה על פירוש זה דא"כ מאי משני לגבי שטר האי שטרא לחוד והאי שטרא לחוד, מ"מ כיון שיכולים למוכרו בשטר יוכלו גם לשחררו,

3. ספר דבר יעקב

י] והא קיימא לן דגיטו וידו באין כאחד – פירש"י [בגיטין עז:]: ע"י הגט באה לו ידו עם נתינתו.

וא"ת למ"ד שאפשר לתת לעבד מתנה ע"מ שאין לרבו רשות בו, וא"כ למה צריך לחדש דין באים כאחד, הרי האדון יכול לתת שטר שחרור

לעבד ע"מ שאין לו רשות בו. וי"ל לפי האמרי משה [רי"ס כה] שביאר שרק אחר יכול להתנות כן ולא האדון בעצמו.

4. ספר דבר יעקב

יא] והא קיימא לן דגיטו וידו באין כאחד – כתב הקה"ח [סימן ר-ה] ואבנ"מ [סימן לה-יג וסימן קלט-יג] דרק בגט ושטר שחרור נתחדש באים כאחד, כיון שהאשה מתגרשת בעל כרחיה, וכן העבד משתחרר בע"כ, וא"צ זכיה שתזכה בגט אלא נתינה לידה או לרשותה, ולכן מהני גט שכתבו על איסור הנאה], אבל אילו היה צריך קנין כיון שלית לה יד

לקנות לא היה שייך לומר בזה באים כאחד. ולכן כתב הקה"ח דהמוכר קרקע בקנין שטר והניח השטר בקרקע הנמכרת, לא אומרים בזה שהשטר והקרקע נקנו באים כאחד [החצר בקנין שטר והשטר בקנין חצר].

5. תוספות מסכת קידושין דף כג עמוד א

רבי שמעון בן אלעזר אומר אף שטר ע"י אחרים ולא ע"י עצמו ושלוש מחלוקות בדבר - פירש בקונטרס...

6. דף על הדף קידושין דף כג עמוד א

בגמ': שמענא ליה לרבי מאיר דאמר חוב הוא לעבד שיצא מיד רבו לחירות.

הקשה המהר"ץ חיות (גיטין יב, ב). לדעת רבי מאיר שחוב הוא לעבד להשתחרר, אם כן מדוע יוצא העבד בשן ועין, הלוא חוב הוא לו, וכי בשביל שעשאו בעל מום, תצוה התורה שיוסיף לו רעה על רעתו ויצא לחרות. ותירץ, שאם אדונו מכה לו את שינו ועינו, לכולי עלמא זכות הוא לו שיצא מתחת ידי אדון רע שכזה. כעין זה תירץ גם בתורה תמימה (משפטים), אך הקשה על כך, שהרי נפסק להלכה, שגם אם היה רבו רופא וכחל לו עינו וסימאה יוצא לחירות, ואם כן אין זה אדון רע. ותירץ, שגם באדון כזה שאינו זהיר במעשיו ומחבל מעשה ידיו אף כי לא ברצון, ניהא ליה להעבד לצאת לחירות יותר מזכותיו בעבדותו אצלו.

7. תוספות מסכת קידושין דף כג עמוד ב

מהו שיעשה שליח לקבל גיטו מיד רבו – [1] יש מפרשים דהכי קמיבעיא ליה היכא דאמר העבד לאחר לקבל ליה גיטו מיד רבו מהני קבלתו או לא דכי לא א"ל לקבל גיטו ובא ומקבלו פשיטא לן דמהני דאמרינן במתניתין (לעיל דף כב): ובשטר ע"י אחרים אבל אמירתו שאמר לו לך וקבל גיטי שמא מיגרע גרע לפי שבא מטעם שליחות או לא [2] ויש מפרשים דהכי קמיבעיא ליה מהו שיעשה שליח הא דאמר ר' שמעון בן אלעזר בשטר ע"י אחרים בתורת שליחות קאמר כלומר צריך שהעבד יעשה שליח לקבל גיטו משום דגמר לה לה מאשה ולמ"ד זכות הוא לו יכול לקבל גיטו שלא מדעתו כל זמן שאינו מוחה ולמ"ד חוב הוא לו צריך לעשות מדעתו שיתרצה וא"כ אם הוא עומד וצווה לא מהני קבלתו או דילמא לאו בתורת שליחות קאמר דלא דמי לאשה דדוקא אשה דאיהי מקבלת גיטה שליח נמי מצי משויה אבל עבד לר' שמעון בן אלעזר כיון דאיהו לא מצי מקבלו שליח נמי לא מצי לשוויי ואם כן בשטר על ידי אחרים דקאמר היינו אפילו עומד וצווה כיון דאינו מטעם שליחות.

8. ספר דבר יעקב

א [תד"ה מהו וכו' י"מ דהכי קמיבעיא ליה וכו' – כוונתם לתרץ מה הספק הרי ר"ש בן אלעזר אומר בהדיא שמהני שטר ע"י אחרים וא"כ מהני ע"י שליח. והרשב"א ובריטב"א מבארים דלכאורה קשה כיון שר"ש בן אלעזר סובר שמהני שטר ע"י אחר, למה לא יועיל אם העבד מינה המקבל שליח, הרי מהני אף אם אינו שלוחו ולמה איכפת לן אם מינהו שליח. ולזה אומרים הי"מ דאמירתו למנות שליח מגרע גרע, ומבארים הרשב"א והריטב"א שמירי שהעבד עשאו שליח והאדון נתן לו בתור שליח העבד [כמו שאמר העבד] ולא בתורת זיכוי. ולפי התירוצ' השני של התוס' היכא שהעבד רוצה להשתחרר ליכא ספק, דלא גרע אם העבד עשאו שליח, וכל הספק היכא שהעבד אינו רוצה, האם מהני ע"י אחרים בעל כרחו או דאחרים זוכים מדין שליחות ולכן בעי מרצונו של העבד.

ב] בא"ד – י"מ דהכי קמיבעיא ליה היכא דאמר העבד לאחר לקבל גיטו מיד רבו מהני קבלתו או לא – כוונתם דהיכא שהעבד לא מינה שליח והאחר זוכה מדין זכיה אין חסרון של מאי דאיהו לא מצי עביד לא מצי עביד שלוחיה. בספר ברכת שמעון [סימן יט] מבאר דבריהם ע"פ חקירת האחרונים [לקח טוב כלל א ואו"ש גירושין ב-טו הובא להלן מג. אות יד] האם בשליחות נתחדש שעצם המעשה הוי מעשה המשלח או דהוי מעשה השליח ורק החלות של המעשה מתיחס למשלח. ואפשר לומר [וכ"כ הגרש"ש גיטין סימן ד ד"ה ולפ"ז] שבזה חלוק דין זכיה מדין שליחות, דאם העבד מינהו לשליח אז הולך השליח עם הכח של המשלח וכל המעשה נחשב למעשה המשלח

ולכן בעבד שאין לו יד לא מהני, אבל בדין זכיה הזוכה עושה המעשה עם הכח שלו ורק החלות מתיחסת למשלח, ולכן מהני בעבד אף שאינו יכול לעשות שליח. עיין להלן אות ה. הברכ"א מבאר דבריהם שהחסרון של איהו לא מצי עביד הוי חסרון במינוי השליחות, ולא חסרון בעצם חלות השליחות [ובשי' הגר"ש אות שכה מסתפק בזה], ולכן אם העבד מינה אחר לשליח לא מהני, אבל אם אחר זוכה מדין זכיה א"צ מינוי, ולכן מהני.

10. תוספות מסכת קידושין דף כג עמוד ב

מהו שיעשה שליח לקבל גיטו מיד רבו – [2] ויש מפרשים דהכי קמיבעיא ליה מהו שיעשה שליח הא דאמר ר' שמעון בן אלעזר בשטר ע"י אחרים בתורת שליחות קאמר כלומר צריך שהעבד יעשה שליח לקבל גיטו משום דגמר לה לה מאשה ולמ"ד זכות הוא לו יכול לקבל גיטו שלא מדעתו כל זמן שאינו מוחה ולמ"ד חוב הוא לו צריך לעשות מדעתו שיתרצה וא"כ אם הוא עומד וצווח לא מהני קבלתו או דילמא לאו בתורת שליחות קאמר דלא דמי לאשה דדוקא אשה דאיהי מקבלת גיטה שליח נמי מצי משויא אבל עבד לר' שמעון בן אלעזר כיון דאיהו לא מצי מקבלו שליח נמי לא מצי לשוויי ואם כן בשטר על ידי אחרים דקאמר היינו אפילו עומד וצווח כיון דאינו מטעם שליחות.

11. ספר דבר יעקב

ד] רד"ה או דלמא כו'–וע"י אחרים דקאמר שיזכה לו רבו גיטו ע"י אחרים או הם עושים שלא מדעתו – כתב התורא"ש שרש"י מפרש כמו הפירוש השני בתוס' דהספק הוא ביסוד הדין דשטר ע"י אחרים, וכ"כ המרומי שדה שפירש"י נוטה לפירוש השני שבתוס', ולפ"ז כוונת רש"י האם מהני מתורת זכיה [ולפ"ז לא מהני בעל כרחו], או דהם עושים שלא מדעתו כלומר אפ' בעל כרחו.

12. ספר דבר יעקב

[ז] הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו וכו' – האחרונים [רע"א כתו.

יא. ושלמי נדרים לה: ומנחת ברוך סימן כ ענף ב
ודב"א ח"א סימן טו-ג] מביאים קושית הפנים מאירות
[ח"ב סימן קיט] שהקשה מה הספק האם הכהנים
שלוחי דידן או דרחמנא, נפשוט מהא דאיתא בגמ'
[חולין יג:] שגוי יכול לשלוח קרבן ויליף לה מקרא,
וא"כ על כרחך אין הכהנים שלוחים של בעלי
הקרבן דהרי אין שליחות לגוי.

א. הפנים מאירות תירץ שלגבי גוי פשיטא
דכהנים שלוחי דרחמנא נינהו וכל הספק רק בישראל
שאיתא בשליחות. וכן תירץ הדב"א ומוסיף משום
שגוי אין לו כפרה בקרבנו, ולכן אינו בעל הקרבן
והוי כקרבן שאין לו בעלים שפשיטא שכהנים הם
שלוחי דרחמנא. וכן תירץ בבאר יצחק [או"ח סימן
א סוף ענף א].

ב. החת"ס [נדרים לה: ד"ה ושחט] מתרץ
דבקדשים יש שליחות לגוי, וא"א ללמוד מזה שבכל
מקום יהיה שליחות לגוי דשאני קדשים שרוב
מעשיהם ע"י שליח [כדפרכינן להלן מא: וע"ש אות
ד].

ג. המנחת ברוך תירץ דלפי הצד שכהנים הוי
שלוחי דידן אינו כמו כל שליחות, דבכל שליחות
שהבעלים יכולים לעשות לבד יכולים למנות שליח
לעשות עבורם, אבל כאן הוי שליח הבעלים אע"פ
שאינו יכול לעשות בעצמו, ולכן גם בגוי מהני
אע"פ שאין שליחות לגוי, דשליחות דקרבן אינה
כשאר שליחויות.

ד. עוד תירץ המנח"ב דבקרבנות של גוי חידשה
תורה שאין צריך שליחות, ואין הכהן שליח בהקרבת
הקרבן. [עיין להלן מא: אות ד].

13. תוספות מסכת קידושין דף כג עמוד ב

דאמר רב הונא הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו - פירש בקונטרס דמייירי לענין הקרבת קרבנות ונפקא מינה לענין מודר הנאה מן הכהן שהכהן מותר להקריב קרבנותיו תימה דמשמע הכא דפשיטא ליה ובמסכת נדרים בפרק אין בין המודר (דף לה:) בעי הני כהני שלוחי דרחמנא הוּו או שלוחי דידן ולא איפשיטא ואמאי לא מייתי התם הך מילתא דרב הונא בריה דרב יהושע למיפשטא [1] ויש

לומר דאורחיה דגמרא הוא בכמה דוכתי דלא מיפשטא אלא ממשנה או מברייתא אע"ג דמצי למיפשט מדברי אמוראי [2] אי נמי יש לומר דהתם הכי קמיבעיא ליה הני כהני שלוחי דרחמנא דוקא נינהו ולא שלוחי דידן כלל או דילמא הוו נמי שלוחי דידן ונפקא מינה שאם היה כהן מקריב שלא לדעת הבעלים אי שלוחי דרחמנא [נמי] נינהו הוי קרבן כשר ואי הוו [דוקא] שלוחי דידן אינו כשר כיון שהקריב שלא מדעת הבעלים.

14. דף על הדף קידושין דף כג עמוד ב

וכתב בספר מרפסין איגרא (פרק ל"ב ע' רנז): וקשה, גם אם אכן "הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו", כיצד מותר לכהן להקריב את קרבנות השלמים של המודר הנאה ממנו, והלא כתוצאה מהקרבת השלמים מותר לבעלים לאכול את הבשר ונמצא כי הבעלים נהנים מהכהן?

ותירץ הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א: מה שהכהן מסיר מן הבעלים את איסור אכילת הבשר כתוצאה מהקרבת השלמים, הרי זה דומה למברית ארי, שמותר, כמבואר במסכת נדרים (לג, א) ע"כ.

15. ספר דבר יעקב

(יג) בא"ד – אי נמי י"ל דהתם הכי קמיבעיא ליה הני כהני שלוחי דרחמנא דוקא נינהו ולא שלוחי דידן כלל או דילמא הוו נמי שלוחי דידן – מקשים האחרונים [קובה"ע סימן עו-ז, דב"א ח"א סימן יג-ד, שערי יושר ז-ז ד"ה ובוה] דגם את הספק [של הגמ' בנדרים] האם הוי גם שלוחי דידן נפשוט שאינם שלוחי דידן כלל מהסברא דמי איכא מידי דאיהו לא מצי עבדי ושלוחיה מצי עבדי. א. הקובה"ע מבאר דיש שני סוגים של שליחות,

16. דף על הדף קידושין דף כג עמוד ב

בגמ': דאקני ל' אחר ואמר לו על מנת שאין לרבו רשות בו. וקשה האיך מהני תנאי כזו, הא הו"ל מתנה על מה שכתוב בתורה, דלא מהני.

ותירץ הגאון ר' שמעון שקופ, הביאו הגר"ש רוזובסקי בבבא בתרא (סי' כ"ח אות ט') דאימתי אמרו מתנה עמש"כ בתורה תנאו בטל, היינו דוקא כגון במוכר ע"מ שאין לך עלי אונא', שהתורה רצתה שיהי' דיני אונא' במקח וממכר, ואם הוא מתנה לעקור דבר שבתורה, בטל תנאו. וכן אומר ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה, שהתורה רצתה שכל המקדש אשה יהי' לה שאר כסות ועונה, ואם הוא מתנה כנגדה, ה"ז מתנה לעקור דבר שבתורה ותנאו בטל.

אבל מה שיד עבד כיד רבו, אין זה מצד רצון התורה, אלא כך הוא המשפט שאמרה תורה שיד העבד כיד רבו, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, נמצא שכשהוא מתנה על מנת שאין לרבו רשות בו, אין הוא מתנה נגד חפץ ורצון התורה, ולא הוה מתנה עמ"ש בתורה.

- עוד עיין דבר יעקב באריכות

17. ריטב"א על קידושין דף כג/ב

הכא במאי עסקינן כגון דאקני ליה אחר מנה ואמר ליה על מנת שאין לרבו רשות בו דרבי מאיר סבר כיון דאמר לו קנה קני עבד וקני רבו וכי אמר ליה על מנת לאו כלום קאמר ליה. איכא למידק דהא הכא ודאי לרבי מאיר לא סגיא שלא כפל תנאו דהא רבי מאיר בכל דוכתא תנאי כפול בעי, וכיון דכן היאך אפשר לעבור על תנאו ויקנה רבו שהרי התנה בכפל תנאו שאם יקנה רבו לא יקנה הוא וכיון שנתבטל התנאי דין הוא שנתבטל המתנה, [1] ויש אומרים דטעמא דהא כטעמא דאידיך דרבי מאיר דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל והמעשה קיים מפני שהוא כמפליג בדברים כיון שאי אפשר לקיים תנאו הכא נמי אי אפשר להתקיים שיזכה הוא ולא רבו שאין קנין לעבד בלא רבו וכיון שכן הוי כמפליג בדברים והתנאי בטל והמעשה קיים, ולא נהירא חדא דאם כן הוה להו

לפרושי בגמרא, ותו דאם כן למה לי מהאי טעמא תיפוק לי דהוה ליה תנאי ומעשה בדבר אחד ותנאי בדבר אחד ואינו חשוב תנאי לרבי מאיר דבעי דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן שהמעשה בדבר אחד והתנאי בדבר אחר כדאיתא לקמן במכילתין, [2] ויש מפרשים דהכא לאו בדוקא קאמרינן שקנה הוא וקנה רבו אלא ממה נפשך הוא דאתינן עלה דאין קונה עצמו בכסף זה, דאי איהו קנה רבו נמי קנה ואין בעל מנת שלו כלום, ואי רבו לא קנה אף הוא לא קנה ואין במעשה כלום, ופירוש זה דחוק מאד לפי שיטת התלמוד ולשון הגמרא: [3] והנכון דהכא האי על מנת לא חשיב תנאה לכולי עלמא ולא בעינן ביה דקדוקי תנאין אפילו לרבי מאיר שאין לשון תנאי והלכותיו אלא כשהוא בלשון עשה או לא תעשה בין שיעשה הוא או לא יעשה או שיעשו אחרים או לא יעשו, **אבל בדבר [שאינו] עשה ולא תעשה אלא מילתא דממילא כגון זה שאמר על מנת שאין לבעלך רשות בו אינו תנאי אלא שיוור בגוף המתנה שמשׁייר בה שלא יזכה בה האדון או הבעל**, והוויא הא כההיא דאתמר בפרק הזרוע (חולין קל"ד א') על מנת שהמתנות שלי המתנות שלו דחשיב כשיוורא כדפרישית התם, וכדאמרינן בפרק המוכר את הבית (ב"ב ס"ג א') בן לוי שמכר את השדה ואמר על מנת שהמעשר שלי מעשר ראשון שלו והוינן בה והא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ופרישנא דשייר מקום מעשר, [וה"נ אמרינן התם] באומר על מנת שדיוטה העליונה שלי, ואילו היה לשון תנאי מה ענין אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם בכאן והלא אדם יכול להתנות אפילו על דבר שלא בא לעולם, אלא ודאי כל כי האי גונא שהתנאי הוא בגופו של מעשה ואינו אומר בלשון עשה ולא תעשה אינו תנאי אלא שיוור, **וכל שמשׁייר לעצמו דכולי עלמא לא פליגי דשיוורו שיוור** כהנהו דמעשר ודיוטה ומתנות, **אבל הכא דשיוורא לא הוי לנפשיה אלא לזכותו של מקבל מתנה פליגי**, דרבי מאיר סבר דמעשה אינו תלוי בעל מנת זה וכיון שקנה העבד קנה רבו דכגוף אחד חשיבי ומאי דשייר שלא יזכה האדון אינו כלום, ורבנן סברי דאפילו בהא שיווריה שיירה ואהני על מנת ידידיה שאין הרב זוכה בה:

18. דף על הדף קידושין דף כג עמוד ב

בגמ': והכא במאי עסקינן כגון דאקני ליה אחר מנה ואמר ליה על מנת שתצא בו לחירות, ר"מ סבר כי אמר ליה קני קני עבד וקני רביה וכי אמר ליה על מנת לא כלום קאמר ליה, ורבנן סברי לדידיה נמי הא לא קא מקני ליה דהא לא אמר ליה אלא על מנת שתצא בו לחירות.

רש"י בתחילת פירושו על התורה מביא, 'אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים וכו'.' יש להקשות, הרי מה שקנה עבד קנה רבו, ואם כן אחר שנתן נח את כנען עבד עבדים לאחיו, אם כן אין זה גזילה מה שלקחו הארץ מהם.

[1] רבינו המהר"ל (גור אריה, בראשית), מתרץ, דאף על גב שנח נתן את כנען עבד עבדים לאחיו, מכל מקום לא נתן אותו עבד עבדים ליקח ארצו, דאם כן מה הועיל החלוקה שהיה נח מחלק הארץ לבניו כמו שפירש רש"י (שם יב, ו), אלא נתן אותו עבד עבדים חוץ מן הארץ שתהיה לכנען, כדי שתתקיים החלוקה שיחלוק להם הארץ. והרי זה כאילו נתן נח הארץ לכנען על מנת שאין לרבו רשות בו, ולפיכך לא היה לישראל רשות בארץ.

ברם עדיין קשה, דבסוגיא כאן מבואר, שאפילו נתן לו על מנת שאין לרבו רשות בו, קנה רבו, אלא אם כן אמר על מנת שתצא בו לחירות דלא קנה רבו. ויש לומר, דכיון שנתן אותו נח לעבד עבדים, וגם נח הוא שחלק הארץ לבניו, מסתמא בתנאי זה נתן אותו לעבד עבדים על מנת שיהיה לו הארץ, ונמצא שאם לוקחים ישראל את הארץ אינו עבד, ולפיכך לא זכה ישראל בה.

[2] עוד תירץ המהר"ל דכיון שנתן לכנען את הארץ לשיבה, הרי הוא כמי שנתן דבר לעבד על מנת שיצא בו לחירות, דלא דוקא על מנת שיצא בו, אלא כל שפירש מה יעשה בו העבד, לא קנה רבו המתנה, ונח כאשר חלק הארץ לבניו לא נתן לכנען הארץ אלא לשיבה, ולא לשאר דברים, ולפיכך לא היו יכולין ליטול.